

Re-reading the Manifestations of Feminism in two Novels: *Black suits you* by Ahlam Mosteghanemi and *I Turn Off the Lights* by Zoya Pirzad

Seyyed Mahdi Nouri Keyzeaghani ¹ | Nafiseh Delghandi ² | Balasem Mohseni ^{3*}

1. Associate Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Theology, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.
Email: sm.nori@hsu.ac.ir
2. PhD student in Arabic Language and Literature, Faculty of Theology, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.
Email: hosseini_201289@yahoo.com
3. Corresponding Author, Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
Email: mohseni@um.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 10/08/2025

Received in revised form:
07/05/2026

Accepted: 12/05/2026

Published online:
22/06/2026

Keywords:

Comparative Literature,
Feminism,
Contemporary Novel,
El-Aswad Yaliqu Biki,
I Turn Off the Lights

ABSTRACT

The postmodern novels "Black Suits You" by Ahlam Mosteghanemi and "I Turn Off the Lights" by Zoya Pirzad portray the lives of women suffering under patriarchal societies and struggling with the sorrow of unlivable lives. The significance of this study lies in the fact that both novels vividly illustrate the oppression faced by women, making them valuable resources for feminist analysis. Employing content analysis as its methodology, this research aims to highlight prominent examples of patriarchy and misogyny, the influence of male-dominated norms on the development of the main female characters, and women's efforts to reclaim feminist values within Algerian and Iranian contexts. Findings suggest that the major feminist themes in both novels include gender inequality, various forms of violence against women perpetrated by men, marriage as a perceived achievement for women, female participation in political life, and rivalry among women. In the first novel, psychological abuse by men is prevalent; in the second, women are depicted as fully submitting to men in pursuit of marriage. The third theme reflects women's awakening and their fight for rights, while the last illustrates how women uphold patriarchal norms due to internalized competition and conflict among themselves.

Cite this article: Nouri Keyzegani, M., Delghandi, N., & Mohseni, B. (2026). Re-reading the manifestations of feminism in two novels: *Black suits you* by Ahlam Mosteghanemi and *I Turn Off the Lights* by Zoya Pirzad. *Research in Comparative Literature*, 16 (2), 159-185.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/jccl.2026.12506.2717

Extended abstract

Introduction

In recent decades, comparative literature has garnered significant attention from critics, researchers, and students. As Ferdinand Brunetiere (1849–1906), the French literary scholar, famously stated, “We will never know ourselves if we only know ourselves.” This assertion highlights the essence of comparative literature as an academic discipline that transcends national boundaries and explores literary interactions across cultures. The present study adopts a comparative feminist approach to examine two contemporary novels written by female authors: “Black Suits You” by Algerian novelist Ahlam Mosteghanemi, and “I Turn Off the Lights” by Iranian-Armenian novelist Zoya Pirzad.

Both novels, classified within the postmodern literary tradition, provide profound insights into the lived experiences of women in patriarchal societies. They explore issues such as gender inequality, psychological violence, societal pressure to marry, political participation, and intra-gender rivalry. The significance of this research stems from the fact that both works are narrated from a female perspective and portray the oppression of women alongside their struggles to improve their circumstances. The primary research questions are: What are the most important feminist elements in these two novels? And how are these elements manifested in each work?

2. Method

This research employs a comparative-analytical method within the framework of feminist literary criticism. The theoretical foundation draws on key feminist thinkers, including Simone de Beauvoir, as well as contemporary feminist theorists such as Pamela Abbott and Claire Wallace. Feminism is understood here as a social and intellectual movement advocating for legal, economic, cultural, and political equality between women and men. The study also incorporates sociological perspectives on literature, particularly the notion that literature reflects social realities and can serve as a medium for critiquing patriarchal structures.

The research involves a close reading of both novels to identify and analyze recurring feminist themes. The selected novels were chosen because they represent contemporary women’s writing from two different Arab and Persian cultural contexts (Algeria and Iran), allowing for a meaningful comparative analysis. The analysis focuses on four key feminist themes derived from the theoretical framework: (1) gender inequality and various forms of violence against

women, (2) marriage as a presumed achievement for women, (3) women's active participation in political spheres, and (4) conflict and competition among women themselves.

3. Conclusion

The analysis of the two novels reveals several significant feminist manifestations:

3.1. Gender Inequality and Psychological Violence

In "I Turn Off the Lights," the character Émil abruptly abandons Violet after his mother opposes their marriage. Violet is left in emotional turmoil, crying and wandering aimlessly. This act is interpreted as a form of psychological violence rooted in patriarchal authority. Similarly, in "Black Suits You," the character Talal initially pursues Hala passionately but later ignores her, mocks her feelings, and ultimately ends their two-and-a-half-year relationship on a flimsy pretext. He takes pleasure in seeing her humiliated and in tears. The novel explicitly states, "It was enough for Hala to cry for Talal to be sure his dignity was preserved." Both novels thus depict men using emotional withdrawal and neglect as tools of control and domination.

3.2. Marriage as a Crucial Achievement for Women

In both societies (Algerian and Iranian), marriage is portrayed as a fundamental goal for women. In *Black suits you*, Hala regrets not having married Mustafa, the man she truly loved. Her family pressures her to accept any suitor, regardless of compatibility, warning her that she will "wither" like a flower if she remains unmarried. Hala eventually feels that marriage would be like a crown making her a queen, giving her social value.

In *I Turn Off the Lights*, Violet seeks to remarry after a painful divorce in order to heal her wounded heart. When Émil rejects her, she falls into deep despair. Similarly, Alice, Clarice's sister, is desperate to find a husband and envies married women. She constantly mocks Clarice for being too thin and claims that Artush (Clarice's husband) wanted to marry her first. These examples show how patriarchal society defines female identity primarily through marital status.

3.3. Women's Active Political Participation

Despite the constraints, some female characters demonstrate political agency. In "I Turn Off the Lights," Mrs. Nourallahi is portrayed as an active woman who holds meetings and encourages women to demand their rights, including the right to vote. Clarice admires her and wishes she could play a similar role beyond household chores.

In “Black Suits You,” Hala uses her voice as a singer to protest against terrorism and oppression after her father is assassinated by terrorists. She performs in a black dress, symbolizing mourning, and uses her art to inspire people to rise up against injustice. The narrator states, “Hala, with all the talent in her throat, fought against the terrorists.” Her public performances serve as a form of political activism, breaking the silence imposed on women.

3.4. Conflict and Competition Among Women

Interestingly, both novels also depict women harming other women. In “I Turn Off the Lights,” Clarice’s mother constantly discourages her from translating books or engaging in intellectual work, insisting that a “real woman” only does housework. Alice ridicules another woman, Vazgen, for translating a book into Armenian. In “Black Suits You,” a female friend of Hala secretly contacts the composer of Hala’s new song and buys it for herself, betraying their friendship. Hala’s cousin Najla also humiliates her by implying that she is poor and only spends money because of Talal’s wealth. Additionally, Hala’s mother consistently opposes her concert plans, preferring “respectable bread and cheese” over income from her daughter’s singing. These examples illustrate how women internalize patriarchal norms and turn against one another, often defending male interests.

4. Results

This comparative feminist reading of *Black suits you* by Ahlam Mosteghanemi and *I Turn Off the Lights* by Zoya Pirzad leads to several important conclusions. Both novels powerfully depict psychological violence against women by men, who use emotional neglect, withdrawal, and humiliation to maintain control over relationships. The authors succeed in voicing a protest against male violence through detailed characterizations and plot structures.

Regarding marriage, both novels show that women are willing to endure humiliation and mistreatment just to secure a husband, even when the man has an ambivalent or avoidant attachment style (as seen in Talal and Émil). This pressure to marry at any cost is a direct product of patriarchal norms—norms that feminism seeks to dismantle.

In terms of political participation, both novels present positive role models: Hala uses her art as a form of political resistance, while Mrs. Nourallahi actively campaigns for women's voting rights. These characters embody feminist ideals of women's agency and public engagement.

Finally, the novels also reveal competition and conflict among women. Mothers, sisters,

cousins, and friends often undermine each other's achievements, mock intellectual or artistic pursuits, and defend male interests. This internalized misogyny, as noted by feminist scholars such as Phyllis Chesler, demonstrates how patriarchal structures persist partly through women's hostility toward one another.

In summary, both novels serve as powerful feminist texts that critique patriarchal oppression, highlight women's struggles and agency, and expose the complex web of relationships—both supportive and competitive—among women. They make a significant contribution to contemporary feminist literature in the Arab and Persian worlds.

بازخوانی جلوه‌های فمینیسم در دو رمان الأسود یلیق بک أحلام مستغانمی و

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم زویا پیرزاد

سید مهدی نوری کیدقانی^۱ | نفیسه دلقدی^۲ | بلاسم محسنی^{۳*}

۱. دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده الهیات، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

رایانامه: sm.nori@hsu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده الهیات، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

رایانامه: hosseini_201289@yahoo.com

۳. نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

رایانامه: mohseni@um.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

رمان‌های پست‌مدرن/الاسود یلیق بک أحلام مستغانمی و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

مقاله پژوهشی

زویا پیرزاد روایتگر زندگی زنانی هستند که مورد بی‌مهری فضای مردسالار واقع گشته و در

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۹ حسرت زندگی نزیسته خویش تابه می‌گردند. اهمیت و ضرورت این پژوهش از آن جهت

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۷ تبیین می‌شود که چون هر دو رمان به‌خوبی ستم روا شده در حق زنان را به تصویر

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۲ کشیده‌اند، از این جهت برای واکاوی از منظر فمینیسم مناسب می‌باشند. این پژوهش که به

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱ شیوه تحلیل محتوا صورت پذیرفته بر آن است تا مصادیق بارز مردسالاری و زن‌ستیزی در

آن‌ها و تأثیر هنجارهای مردسالارانه در شکل‌گیری شخصیت‌های دو رمان و مصادیق بارز

تلاش‌های زنان برای احیای ارزش‌های فمینیسم در دو جامعه الجزایر و ایران پرده بردارد.

واژه‌های کلیدی:

ادبیات تطبیقی،

فمینیسم،

رمان معاصر،

الأسود یلیق بک،

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین جلوه‌های فمینیسم در این دو رمان عبارت‌اند

از: نابرابری جنسیتی و روا داشتن انواع خشونت نسبت به زنان از سوی مردان، ازدواج به‌مثابه

یک دستاورد مهم برای زن، زنان و مشارکت فعال در عرصه‌های سیاسی و تقابل و رقابت

زنان با یکدیگر؛ که به ترتیب در اولی شاهد خشونت روانی مردان نسبت زنان، در دومی

شاهد سرسپردگی تمام‌عیار زنان در برابر مردان به امید تحقق یافتن ازدواج، در سومی شاهد

به پاخیزی زنان جهت احقاق حقوقشان و در آخری شاهد دفاع زنان از هنجارهای جامعه

مردسالار به سبب رقابت و تقابل آنان با یکدیگر می‌باشیم.

استناد: نوری کیدقانی، سید مهدی؛ دلقدی، نفیسه و محسنی، بلاسم (۱۴۰۵). بازخوانی جلوه‌های فمینیسم در دو رمان الأسود یلیق

بک أحلام مستغانمی و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم زویا پیرزاد. کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۱۶(۲)، ۱۵۹-۱۸۵.

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

در دهه‌های اخیر ادبیات تطبیقی از سوی ناقدان، پژوهشگران و دانشجویان با استقبال پرشوری مواجه شده است. فردیناند برونیتی^۱ (۱۸۴۹-۱۹۰۶) استاد زبان و ادبیات فرانسه و عضو فرهنگستان فرانسه جمله معروفی دارد: «ما هرگز خودمان را نخواهیم شناخت اگر فقط خودمان را بشناسیم» (شرکت مقدم، ۱۳۸۸: ۵۲) این جمله کوتاه، ضروری‌ترین مبحث در تعاملات بین فرهنگی و بیانگر شاکله و فلسفه ادبیات تطبیقی به‌عنوان یک رشته آکادمیک و شاخه‌ای از دانش بشری است که در ایران آن چنان که باید و شاید شناخته نشده است (انوشیروانی، ۱۳۸۹: ۷)

«ادبیات تطبیقی که معادل آن در زبان عربی «الأدب المقارن» است، ترجمه ترکیب comparative literature در زبان انگلیسی است» (اصطیف، ۱۹۹۵: ۷) ادبیات تطبیقی به مقایسه میان چند اثر ادبی می‌پردازد (همان: ۷) هر بررسی و پژوهشی که از محدوده ادبیات یک قوم واحد تجاوز کند و به پهنه ادبیات جهانی پا گذارد، چه در زمینه موازنه ادبیات دو یا چند قوم باشد و چه درباره روابط ادبی ملل و چه در باب اصول و موازین کلی ادبیات و جز این‌ها، از مقوله ادبیات تطبیقی خواهد بود. بنابراین ادبیات تطبیقی بررسی ادبیات است بیرون از محدوده کشوری خاص؛ به عبارت دیگر ادبیات تطبیقی حلقه رابطی میان شاخه‌های کوچک‌تر ادبیات قومی یا ملی میان حوزه‌های مختلف خلاقیت بشری که ذاتاً به یکدیگر وابسته و پیوسته‌اند، اما عملاً از یکدیگر مجزا و دورافتاده هستند، می‌باشد (نجفی، ۱۳۵۱: ۴۴۸)

رمان نوعی آفرینش هنری محسوب می‌شود که زیرمجموعه‌ی هنر پنجم یعنی نوشتن قرار می‌گیرد و به نوعی تخلیه احساسات درونی هنرمند است که از مکنونات قلبی او پرده برمی‌دارد. «رمان شکل ذهنی‌تری از ادبیات است که به شیوه‌ای عمومی‌تر از حماسه نوشته می‌شود» (استاکر، ۱۴۰۰: ۵۴) «رمان، بررسی پیچیدگی روابط فرد و جامعه مدنی را در کنار جایگاه دولت به بالاترین درجه‌اش رساند» (همان: ۴۰) جورج لوکاج، فیلسوف، نویسنده و منتقد ادبی معتقد است: «رمان، حماسه‌ی عصری است که در آن تمامیت گسترده‌ی زندگی بی میانجی ارائه نمی‌شود، عصری که برای آن حضور جاری معنا در زندگی، به مسئله‌ای تبدیل گشته است، اما با این وجود هنوز بر اساس تمامیت می‌اندیشد» (لوکاج،

۱۳۹۲: ۴۷) به بیان دیگر رمان بازتاب‌دهندهٔ واقعیت با زبانی هنری و در سطوح زمانی متمایز است. «رمان به انعکاس حقیقت در سطوح زمانی متفاوت می‌پردازد و درواقع تفسیر واقعیت، بیان نگرش به زندگی، دیدگاه هستی‌گرایانه انسان درنهایت پرداختن به مسائل زندگی می‌باشد» (دقاق و آخرون، ۱۹۹۷: ۳۳۷) «بررسی رمان به‌منزلهٔ واقعیت هنری از اهمیت چشمگیری برخوردار است» (زرافا، ۱۳۸۶: ۱۳۹) «رمان، درون خود، حقیقت و واقعیتی را حمل می‌نماید که از لحاظ نظری مقدم بر خود رمان است» (همان: ۱۳۹)

رمان‌هایی که در این جا قرار است به آن‌ها پرداخته شود، هر دو در زمره رمان‌های پسامدرن جای می‌گیرند. رمان پسامدرن، رمانی است که پس از رمان مدرن، پا به عرصهٔ وجود گذاشت. «رمان پسامدرن، رمانی است که تفسیرناپذیری جهان هستی را به نمایش می‌گذارد» (لاچ و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰۶)

در این میان خوانش رمان از منظر علم جامعه‌شناسی^۱ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. «پیوند ادبیات و جامعه‌شناسی از دیرباز موردتوجه ناقدان بوده است؛ رویکرد جامعه‌شناسانه از رویکردهای بنیادین در پژوهش‌های ادبی و نقدی به شمار می‌رود و این رویکرد زائیدهٔ تاریخی می‌باشد که از ناگفته‌های پیوند میان ادبیات و جامعه‌شناسی پرده برمی‌دارد» (فضل، ۲۰۰۲: ۴۵) باید خاطر نشان ساخت «کار جامعه‌شناسی پر کردن صفحه فاصلهٔ میان مرحله‌های اساسی و معنی‌دار داستان به یاری منطق و قاعده‌های جامعه‌شناختی است. شیوه‌ی پر کردن فاصلهٔ این مرحله‌ها منطقی دارد سراپا جدا از منطق رمان‌نویس» (ساعی ارسی و صالحی، ۱۳۹۲: ۱۵-۱۴)

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

از آنجایی که رمان‌های *الأسود یلیتی بک* و *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* هر دو به قلم یک زن روایت شده و با ادبیات زنانه از ظلم و ستمی که در حق زنان رواگشته و تلاش‌های آنان در جهت بهبود اوضاع موجود پرده برمی‌دارد، ضرورت انجام چنین پژوهشی تبیین می‌شود.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

این پژوهش درصدد است تا به پرسش زیر پاسخ دهد که مهم‌ترین مؤلفه‌های فمینیستی در رمان‌های *الأسود یلیتی بک* و *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* کدام اند؟ و نمود هر کدام از مؤلفه‌ها در دو

رمان چگونه است؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

در رابطه با رمان *الأسود یلیق بک* پژوهش‌هایی چند صورت گرفته است:

- مقاله *الاسود یلیق بک* اثر احلام مستغانمی، روایتی به قلم یک زن، نوشته بهنام فارسی، فاطمه قادری و زینب توکلی (دوفصلنامه علمی نقد ادب معاصر عربی، سال سیزدهم، بیست و هفتم پیاپی، شماره ۲۵، پاییز و زمستان ۱۴۰۲) اشاره نمود. نتیجه این پژوهش حاکی از آن است که در این رمان، مؤلفه‌های بیان خاطرات و احساسات، استفاده از تردیدنماها، جزئی‌نگری و استفاده از رنگ‌ها و به کارگیری اصطلاحات زنانه قابل مشاهده است.

- در مقاله «الحکایة المركبة و الحکایات الفرعية في رواية الاسود یلیق بک احلام مستغانمی» نوشته قرطی خلیفة (اللغة و الادب، العدد ۲۳، ۱۴۳۶) نویسنده به بررسی متن از لحاظ شکل، ساختار و عناصر تشکیل دهنده آن می‌پردازد.

- پژوهش «نمود مشخصه‌های زنانه‌نویسی در رمان *الأسود یلیق بک* احلام مستغانمی بر پایه سبک شناسی فمینیستی سارامیلز تالیف فاطمه روان شاد و فرشته افضلی (نشریه ادب عربی، دانشگاه تهران، سال ۱۴، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۱) صورت پذیرفته که نتایج پژوهش حاکی از آن است که در لایه واژگانی از واژگان مربوط به زنان استفاده شده، استفاده از رنگواژه‌ها بسیار بوده، تابوشکنی نیز تا حد زیادی قابل ملاحظه است. در لایه نحوی از جملات توصیفی همراه با جزئی‌نگری بسیار استفاده شده است و در لایه گفتمان نویسنده از زاویه سوم شخص مفرد بهره برده است.

در رابطه با رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* نیز تعدادی پژوهش به ثبت رسیده است:

- ازجمله می‌توان به «جامعه‌شناسی سرمایه‌های زنان براساس نظریه انواع سرمایه پیر بوردیو در رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم*» (مجله ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دوره ۱۸، شماره ۳۲، زمستان ۱۴۰۱) تالیف محمود ذباح، محمود فیروزی مقدم و مهیار علوی مقدم اشاره کرد که به این نتیجه رسیده‌اند که زنان در این رمان تحت سیطره سرمایه‌های مردان خود در ابعاد گوناگون می‌باشند و به جز خانم نوراللهی هیچ یک از آنان سرمایه مقارنی نداشته و تنها با تکیه بر یک نوع از انواع سرمایه زیست می‌نمایند.

- پژوهش دیگری با عنوان «سایه روشن جدال سنتی زن سنتی و مدرن در ایران و سوریه (مطالعه موردی: رمان *الدوامة و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* تالیف سارا حسنی نقطه، یحیی معروف، علی

سلیمی و عبدالرضا نادری فر (فصلنامه علمی ادبیات تطبیقی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد جیرفت، دوره ۱۶، شماره ۶۳، پاییز ۱۴۰۱) انجام گرفته که نتایج پژوهش حاکی از آن است که این دو نویسنده زنان سنتی آثارشان را با ویژگی‌هایی مانند خانه‌داری، انجام نقش‌های جنسیتی، انفعال در برابر نظام مردسالار و تابعیت تر سنت‌ها و زنان مدرن آثارشان را با ویژگی‌هایی همچون اشتغال، اثبات هویت زنانه، مبارزه با مردسالاری و زیر پا نهادن سنت‌ها به تصویر می‌کشند.

- مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «حرکت فرانسه‌ای فرایند تحول گفتمان پویا با رویکرد نشانه-معناشناسی در رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* اثر زویا پیرزاد نوشته زکیه رجبی (پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، سال پانزدهم، شماره ۲، پی در پی ۵۶، تابستان ۱۴۰۳) می‌باشد که به این نتیجه دست یافته که زویا پیرزاد با حرکتی ملایم سعی دارد عوامل فاعلی رمان را به حرکت و پویایی وادارد و نتیجه مطلوب را از آن استنتاج نماید و شکل توصیفی رمان عامل‌کنندگی گفتمان پویا و تحول‌گفتمانی گردیده است.

۱-۵. روش پژوهش و چارچوب نظری

فمینیسم جنبشی اجتماعی و فکری است که به دنبال برابری حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان با مردان است؛ این مفهوم «شامل پیگیری ایجاد فرصت‌های برابر در تحصیلات و اشتغال می‌باشد. نظریه فمینیسم که از جنبش‌های فمینیستی پدیدار شد، قصد درک ماهیت نابرابر جنسیتی را از طریق بررسی نقش‌های اجتماعی زنان و تجارب حقیقی دارد» (هدایت‌زاده، ۱۳۹۷: ۵).

فمینیسم^۱ از زبان فرانسوی گرفته شده است. «این واژه اولین بار توسط شارل فوریه، سوسیالیست و فیلسوف فرانسوی مطرح گشت» (Goldestein, 1982: 92) و پس از آن سیمون دوبووار، با انتشار کتاب *جنس دوم* این نظریه را بسط داد. «فمینیسم در زبان فارسی معادل‌هایی مانند طرفداری از حقوق زنان، جنبش آزادی زنان و... دارد» (رضوانی، ۱۳۸۴: ۲) «فمینیسم به طور کلی یک تاریخ سیاسی در سراسر قرن نوزده و اوایل قرن بیست، دست‌کم در آمریکا و بریتانیا به مثابه نیرویی عمده نشو و نما کرده است» (سلدن و ویدوسون، ۱۳۸۷: ۲۵۶) جنبش فمینیسم به تدریج نحوه نگرش به جایگاه زن را در جوامع شرقی دگرگون کرد، زیرا هدف اصلی در آن، برابری حقوق زن و مرد بود. (عبدی و نظری‌پور، ۱۳۹۸: ۸۲) فمینیست‌ها معتقدند که در جوامع مردسالار، این کلیشه‌های جنسیتی است که حرف اول را

می‌زند و همواره زنان به‌عنوان جنس دوم مورد ستم مردان و حتی هم‌جنسان خود قرار می‌گیرند و لذا در تلاش‌اند تا نابرابری‌های جنسیتی را به نفع خود تغییر داده و در جهت احقاق حقوقشان بکوشند و با مبارزه با سنت‌های غلط جامعه و شکستن تابوها، ابراز وجود نمایند. جریان فمینیسم به‌مثابه یک پیکار است. «پیکاری که از سویی با فلسفه، حقوق، فرهنگ، آداب و رسوم، خلیقات، ذهنیت‌های فردی و جمعی و از سویی دیگر سیاست و اقتصاد و... سروکار دارد» (سارسه، ۱۳۸۵: ۵)

ادبیات ازجمله عرصه‌های اندیشه است که زنان در سال‌های اخیر سهم انکارناپذیری در آن داشته‌اند. در دوره معاصر با وجود نقش برجسته زنان در عرصه رمان‌نویسی، امکان بیشتری برای روایتی دقیق از جنبه‌های مختلف زندگی زنان فراهم آمده است. (ماهوزی، بلاوی و زارع، ۱۳۹۹: ۲۴۴) از دیگر سو در دوران معاصر ادبیات نقش بارزی در معرفی و پیشبرد جریان فمینیسم ایفا کرد. «با پیدایش جنبش‌های فمینیستی در سده‌های نوزدهم و بیستم، زن و مشکلات او در مرکز توجه نویسندگان و ادیبان جهان قرار گرفت» (نجاتی، بلاوی و خضری، ۱۴۰۰: ۱۹۲)

خلاصه رمان الأسود یلیق بک

این رمان با زاویه دید سوم شخص که درباره جنگ و پیامدهای آن به قلم احلام مستغانمی به نگارش درآمده دارای مضمونی عاشقانه است، چند ماجرای عشقی در این رمان به چشم می‌خورد که اکثر ماجراها مربوط به هاله، خواننده زن مراکشی تبار می‌باشد که پس از ترور پدرش، برای به پاخیزی علیه ظلم و ستم باصدای خویش به خونخواهی از تروریست‌ها برمی‌خیزد. هاله که در ابتدا دل‌داده مصطفی است به دلیل حجب و حیایی که سنت‌ها بر وی تحمیل کرده، از گفتن دوست دارم به مصطفی خودداری نموده و همین ابراز نکردنش موجب گشته مصطفی با فرد دیگری ازدواج نموده و برای وی پشیمانی به بار آورد. چندسال بعد فردی به نام طلال شیفته و دل‌باخته وی می‌گردد که متأسفانه فردی است که از سلامت روان برخوردار نبوده و گویی هاله که به این فرد نرد عشق را باخته، در سیرکی مشغول بندبازی است، چراکه احساساتش نادیده گرفته شده و پامال می‌گردد. تمامی رمان به کش و قوس‌های این رابطه عاشقانه می‌پردازد که سرانجام به پوچی می‌گراید.

خلاصه رمان چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

این رمان که با زاویه دید اول شخص به قلم زویا پیرزاد نویسنده ای ایرانی و ارمنی تبار نگاشته شده درباره کلاریس زنی دغدغه‌مند و هنرمند می‌باشد که با عشق با همسرش آرتوش آیوازیان به عقد یکدیگر در می‌آیند و دارای سه فرزند به نامهای ارمینه، ارسینه و ارمن می‌باشند. در همسایگی این

خانواده، فردی به نام امیل سیمونیان با مادر و تنها فرزندش امیلی زندگی می‌نماید. عشق کلاریس و آرتوش که رو به سردی گراییده، باعث می‌شود که کلاریس دل به امیل بندد به ویژه آن‌که امیل با وی عاشقانه رفتارنموده و سعی دارد مرهمی بر دل زخم خورده کلاریس باشد ولیکن پس از آن‌که امیل سعی دارد با ویولت ازدواج نماید، این عشق پنهانی رنگ می‌بازد. عنصر محوری این رمان، عشق و دلدادگی می‌باشد که میان امیل و کلاریس، یوپ و آلیس و امیل و ویولت شکل گرفته است. در این رمان کلاریس فردی سرخورده است که مدام باید احساسات خویش را سرکوب نموده و حتی از ابراز وجود خودداری نماید، به ویژه آن‌که مادری سختگیر دارد که شدیداً پایبند سنت‌ها بوده و پیوسته در رسیدگی به امور منزل وی را سرزنش نموده و طرحواره کمال طلبی را در وی برمی‌انگیزد.

۲. بحث و بررسی

در این بخش به بحث و بررسی مهم‌ترین مؤلفه‌های فمینیستی در دو رمان مورد نظر خواهیم پرداخت.

۱-۲. نابرابری جنسیتی و انواع خشونت

به عقیده فمینیست‌ها، در جامعه مردسالار، مردان، نسبت به زنان از جایگاه والاتری برخوردارند و به همین سبب هرگونه خشونت را نسبت به زنان روا می‌دارند. حال آنکه «فمینیست‌ها، برابری و تساوی میان مردان و زنان را به لحاظ حقوقی، سیاسی و اقتصادی مدنظر دارند» (کرمی قهپی و خیری دوست لنگرودی، ۱۳۹۹: ۱۲۱) کلی معتقد است: «هرگونه عمل فیزیکی، بصری، کلامی یا جنسی که زن یا دختر، در زمان وقوع یا پس از آن موجب تهدید یا ارباب وی گشته و در زن یا دختر، ناراحتی و تحقیر را برانگیزد و یا توانایی برقراری تماس نزدیک و صمیمانه را از وی سلب نماید، خشونت تلقی می‌گردد» (Kelly, 1988: 41) «خشونت مردانه، تمامی زنان از هر قشر و هر طبقه و هر سن و سالی را در برمی‌گیرد و یکی از راه‌های اصلی مهار زنان در جوامع مردسالار است» (آبوت و والاس، ۱۴۰۱: ۲۴۸)

در رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* شاهد آن هستیم که امیل، همسایه کلاریس، با اینکه عشقی آتشین میان او و ویولت جاریست و در مرحله نامزدی به سر می‌برند، پس از مخالفت مادرش با ازدواج آن دو، به یک‌باره بی‌خبر از آبادان رخت برمی‌بندد و ویولت را با یک دنیا آرزوهای محال تنها می‌گذارد و اصلاً برایش مهم نیست پس از این عشق پوشالی و ترک کردنش به شیوه‌ای غیرمنتظره چه

بر سر ویولت می آید و ویولت که غرور از دست‌رفته‌اش او را به زنی مغموم و فسرده تبدیل ساخته، دیوانه‌وار در خانه می‌چرخد، گریه می‌کند و به زمین و زمان بدو بیراه می‌گوید. همان‌گونه که نینا همسر پسرخاله‌اش (گارنیک) که ویولت در منزل آن‌ها سکنی دارد به کلاریس زنگ‌زده و می‌گوید: «دیدی چه خاکی به سرم شد؟ مرتیکه بی‌خبر گذاشته و رفته و ویولت از صبح مثل دیوانه‌ها توی خانه می‌چرخد و گریه می‌کند و به زمین بدو بیراه می‌گوید. خدا را شکر گارنیک تا پس فردا نیست. ولی وقتی برگشت چی؟ اگر این دختره بلایی سر خودش آورد جواب مادرش را چی بدهم؟ ماندم چه غلطی بکنم» سعی کردم آرامش کنم و پرسیدم «حالا واقعاً قضیه این قدر جدی بوده؟» و فوری از سؤال پشیمان شدم. اگر قضیه جدی نبود خانم سیمونیان خانه و زندگی را به هم نمی‌زد و نمی‌رفت. نینا جزییات حرف‌های امیل به ویولت و ویولت به امیل را تعریف می‌کرد و من فکر می‌کردم تا حالا چندبار مادر به خاطر پسر از این شهر به آن شهر شده؟ هر بار همین‌قدر ناگهانی بوده؟ نبوده؟ کار درستی کرده؟ کار درستی نکرده؟ شاید هم اگر امیل با ویولت ازدواج می‌کرد بد نمی‌شد. یا شاید بد می‌شد. نباید دخالت می‌کرد. شاید هم پسرش را می‌شناخت و باید دخالت می‌کرد. صدای نینا از این‌همه باید و شاید نجاتم داد. «سوفی چند روزی پیش تو بماند؟ مجبورم با ویولت بروم تهران.» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۲۸۳)

درواقع امیل با تنها گذاردن ویولت و نادیده گرفتنش و خاتمه دادن به عشقشان به صورتی معلق دست به نوعی خشونت روانی علیه او زده است، خشونت روانی‌ای که برخاسته از حل نشدن عقده ادیپ در وجود وی می‌باشد.

در رمان *الأسود یلیتی بک* نیز شاهد آن هستیم که طلال که ابتدا شیفته و دلداده هاله بود، حال که هاله دل در گروی او نهاده و دل بسته وی گشته، او را نادیده انگاشته، احساسات پاکش را به بازیچه گرفته و حتی انتظار دارد تماشاگر احساس خفت و خواری و تحقیر هاله باشد، هاله که تنها گناهش این است که به طلال نرد عشق را باخته است و این عشق حالت تعقیب و گریز به خود گرفته، گاهی به سان یک معجون رفتار کرده و هاله را لیلی خود خوانده و گاه چنان از وی دست کشیده که گویی عشقی در میان نبوده است، از جمله آن‌که تماس‌های هاله را ماه‌ها بی‌پاسخ می‌گذارد، به وی بی‌توجهی می‌نماید و باز پس از مدت‌ها به وی برمی‌گردد و هاله پیوسته در وضعیتی معلق به سر می‌برد و سرانجام نیز پس از دو و نیم سال به بهانه‌ای واهی به این رابطه خاتمه می‌دهد و هاله را مغموم و پریشان‌خاطر رها می‌سازد و حتی دوست دارد نظاره‌گر شکستن غرور و جاری گشتن اشک‌های هاله باشد که این مسئله

به خشونت روانی طلال علیه هاله اشاره دارد:

«كان يكفي أن تبكي ليطمئن أن كرامته مصونة. أن تعتذر، أن تتضرع، ليأكد من سطوته عليها. ما لا يغفره لها حقاً، إنما غادرت حياته دون أن يرى لها دمة. من تكون هذه التي لا تبكي ولا تعتذر؟! صفتان حكر عليه وحده هو الذي أبكى الرجال وهو يرفعهم إلى قامته، ثم يتركهم يسقطون من ذلك العلو الشاهق، كي يتركهم بسلطة المسافة. عليها أن تتذكر بعد الآن أن المسافة بينه وبينها ليست بين صفين في طائرة، بل بين الطائرة.. والأرض» (مستغانمی، ۲۰۱۲: ۳۱۳)

ترجمه: «کافی بود هاله گریه کند تا طلال مطمئن شود آبرویش محفوظ است. باید معذرت بخواهد و التماس کند تا از تسلطش بر او اطمینان حاصل کند. چیزی که طلال واقعاً هاله را به خاطرش نمی‌بخشید، این بود که بدون گریه و اشک و زاری از زندگی‌اش بیرون رفته بود. مگر او که بود که نه حاضر بود اشک بریزد و نه معذرت‌خواهی کند؟! این دو صفت تنها مختص طلال بود. او بود که دیگران را با بالا کشیدن و رها کردن و سقوط از جایگاه بلندی که خودش روی آن قرار داشت، به گریه می‌انداخت تا سلطه فاصله را به آن‌ها یادآوری کند. هاله باید بعد از این یادش باشد، فاصله‌ای که میان آن‌هاست، فاصله میان دو ردیف از صندلی‌های یک هواپیما نیست، بلکه میان هواپیما و زمین است» (همان، ۲۰۱۸: ۱۴۰۱)

فمینیست‌ها معتقدند: جانب‌داری مردانه چنان بر پیکره جامعه‌شناسی سایه افکنده که نادیده گرفتن زنان در آن تنها نقصی سطحی نیست، یا که بینش مردانه‌ای می‌باشد که در ساختار آن نفوذ کرده و ریشه دوانده است و زنان را به حاشیه رانده است» (گرت، ۱۳۹۶: ۱۱)

۲-۲. ازدواج به مثابه یک دستاورد مهم برای زن

در جامعه مردسالار، هویت زن، برتافته از مرد است و زن، تنها با ازدواج است که موجودیت می‌یابد حال آنکه دوبووار معتقد است: «نفرینی که بر ازدواج سنگینی می‌نماید این است که اغلب اوقات، افراد با ضعف‌هایشان در آن به هم می‌پیوندند نه با قوت‌هایشان و از این رو است که هرکسی به‌جای اینکه از بخشیدن لذت ببرد، از دیگری طلب کمک می‌کند» (دوبووار، ۱۳۹۹: ۴۰۰). درواقع می‌توان گفت «ازدواج سرنوشتی است که جامعه مردسالار برای زنان رقم زده است و گمان می‌رود هر زنی باید در جستجوی آن باشد؛ مگر معدود زنانی که از کمترین جذابیت بی‌بهره‌اند و هیچ مردی آن‌ها را به همسری نمی‌گیرد» (میل، ۱۳۷۹: ۴۵). همان‌طور که می‌دانیم ازدواج قرار نیست احتمالاً به‌زودی برچیده شود؛ اما مطمئناً یک نهاد فمینیستی نیست تا حالا بدون شک شما این پیام‌ها را دریافت کرده‌اید

اگر ازدواج نکنید به تنها زندگی کردن محکوم خواهید بود؛ هیچ کس شما را دوست نخواهد داشت آن‌ها فکر می‌کنند شما غیرطبیعی و خیلی خودخواه هستید شما خودتان را از پدر شدن، مادر شدن، دستاوردها و جاودانگی ژنتیکی تبارتان و از سهم شدن در شادی‌های فرزندان محروم خواهید کرد. شما هیچ کس را نخواهید داشت تا با شما پیر شود هیچ کس را نخواهید داشت تا دوران جوانی شما را به یاد داشته باشد» (چسلر، ۱۴۰۲: ۱۳۶)

«في الواقع، أيقظها اتصال من إحدى الصديقات في الجزائر، تهنئها على حلقة الأمس و تبشرها بأن كل الناس في الجزائر شافوها». نقلت إليها سلام زميلة سابقة في المدرسة: -نصيرة تسلم عليك بزاف.. طلبت مني تلفونك و اش نعطيها لها؟ بالمناسبة.. قالت لي باللي مصطفى تزوج من أستاذة جات جديدة للمدرسة وطلب نقلهم للتدريس في باتنة. كنقرة على نافذة الذاكرة، جاء ذكره. شيء من الأسى عبرها. حين صبحي لزمّن تدري الآن أنه لن يعود. لعلها الذكريات تطوق سريرها، و حين تستيقظ تماما، ستنسى أن تفكر في ذلك الرجل الذي أصبح اذا لامرأة أخرى! امرأة تحمل اسمه، ستحبل منه في ساعة من ساعات الليل أو النهار، امرأة لا تعرفها ستسرق منها ولدين أو ثلاثة، لكنها لن تأخذ أكثر. لن يمنحها ضحكته تلك. الزواج سيقتال بهجته وروحه المرحه.. وفي هذا خبث عزائها. مصطفى هو الوحيد الذي كان من الممكن أن يسعدها. كانت تحب طلته المميزة، أناقة هيأته، شجاعة مواقفه، طرافة سخريته حين يغازلها بطريقة جزائرية مبتكرة حسب الأحداث... مصطفى تمنت زوجا. الحياة معه لها خفة دمه، والقلب لا يتجمد له. ربما كان يمكن أن يحدث ذلك لو أنها بقيت في مروانة. لكن الأحداث تسارعت بعد اغتيال والدها. وأخذت مجرى تجاوز أمنياتها» (مستغامي، ۲۰۱۲: ص ۲۴ و ۲۵)

(ترجمه: صدای زنگ تلفن یکی از دوستانش که از الجزایر تماس می‌گرفت، او را از خواب بیدار کرد. به هاله برای حضور موفقش در برنامه تلویزیونی روز قبل تبریک گفت و ادامه داد: «همه مردم الجزایر این برنامه را دیدن.» بعد سلام یکی از همکاران سابق مدرسه را به او رساند: «نصیره خیلی سلام رسوند. شماره تلفنت رو خواست، بهش بدم؟ راستی، به من گفت، مصطفی با خانم معلمی که امسال اومده مدرسه ازدواج کرده و هر دو به باتنه منتقل شدن.» یاد مصطفی، چون ضربه‌ای بر دریچه حافظه هاله وارد شد. چیزی از جنس اندوه از خاطرش گذشت. سر صبح، نوعی احساس اشتیاق نسبت به روزگاری که اکنون می‌دانست هرگز باز نمی‌گردد. شاید این خاطرات اند که دور تختخوابش حلقه زده اند و وقتی به طور کامل از خواب بیدار شود، فراموش کند به مردی که اکنون متعلق به زن دیگری است، ببیندیشد! زنی که اکنون نام مصطفی را با خود حمل می‌کرد، تنها می‌توانست برای او چند فرزند به دنیا بیاورد، ولی نمی‌توانست شخصیت و شوخ‌طبعی مصطفی را از آن خود کند،

مصطفی برای همیشه مرد رؤیایی هاله باقی می‌ماند و این ازدواج روح شادمانی و خوش‌رویی مصطفی را می‌کشت و همین فکر هاله را به شدت اندوهگین می‌کرد. مصطفی تنها کسی بود که می‌توانست او را خوشبخت کند. هاله مجذوب شخصیت، تیپ و ظاهر آراسته و شجاعت و شوخ‌طبعی خاص مصطفی بود که با شیوه‌ی الجزایری و فضای روز هماهنگی داشت؛ ... آرزو داشت مصطفی همسر آینده‌اش باشد. زندگی با او حتماً همانند اخلاقیات دلنشین و آرام بود و هیچ کدورتی در دل باقی نمی‌گذاشت. شاید اگر هاله در شهر مروانه ماندگار می‌شد، این وصلت اتفاق می‌افتاد، ولی بعد از گذشته شدن پدرش، سیر حوادث به قدری سریع بود که رؤیاهایش را پشت سر باقی گذاشت. (مستغانمی، ۱۴۰۱: ۲۶ و ۲۷)

و بنابراین هاله که عشقی نافرجام داشته و نتوانسته با مصطفی ازدواج نماید، سرزنش‌های خانواده در وی تأثیر گذاشته و بارها با خود حدیث نفس می‌نماید که ای کاش به مصطفی می‌گفت که چه اندازه قلبش برای او می‌تپد تا اندازه‌ای که نمی‌تواند جایگزینی به جز مصطفی برای تسکین آلامش بیابد.

در رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* شاهد آن هستیم که ویولت دخترخاله گارنیک که به دلیل بدرفتاری‌های همسرش از وی جدا شده و انگ طلاق بر پیشانی‌اش سنگینی می‌نماید، سعی دارد با رفتارهای دلبرانه، دل امیل سیمونیان را به دست آورد تا به وسیله ازدواج مجدد بتواند بر دل زخم‌خورده خود مرهم نهد و دل داغ‌دیده‌اش آرام گیرد و هنگامی که امیل سیمونیان به سبب مخالفت‌های مادرش، وی را پس می‌زند، آرام و قرار از وی گرفته شده و عمیقاً ترس از دست دادن دیگر بار در وجودش رخنه کرده و طرح‌واره ره‌اشدگی در وی فعال می‌گردد همان‌گونه که نینا همسر پسرخاله‌اش (گارنیک) که ویولت در منزل آن‌ها سکنی دارد به کلاریس زنگ زده و می‌گوید: «دیدنی چه خاکی به سرم شد؟ مرتیکه بی‌خبر گذاشته و رفته و ویولت از صبح مثل دیوانه‌ها توی خانه می‌چرخد و گریه می‌کند و به زمین بدوبیراه می‌گوید. خدا را شکر گارنیک تا پس فردا نیست. ولی وقتی برگشت چی؟ اگر این دختره بلایی سر خودش آورد جواب مادرش را چی بدهم؟ ماندم چه غلطی بکنم» سعی کردم آرامش کنم و پرسیدم «حالا واقعاً قضیه این قدر جدی بوده؟» و فوری از سؤال پشیمان شدم. اگر قضیه جدی نبود خانم سیمونیان خانه و زندگی را به هم نمی‌زد و نمی‌رفت. نینا جزئیات حرف‌های امیل به ویولت و ویولت به امیل را تعریف می‌کرد و من فکر می‌کردم تا حالا چندبار مادر به خاطر پسر از این شهر به آن شهر شده؟ هر بار همین قدر ناگهانی بوده؟ نبوده؟ کار درستی کرده؟ کار درستی نکرده؟

شاید هم اگر امیل با ویولت ازدواج می‌کرد بد نمی‌شد. یا شاید بد می‌شد. نباید دخالت می‌کرد. شاید هم پسرش را می‌شناخت و باید دخالت می‌کرد. صدای نینا از این همه باید و شاید نجاتم داد.» سوفی چندروزی پیش تو بماند؟ مجبورم با ویولت بروم تهران.» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۲۸۳)

در رمان *الاسود یلیقی بک* شاهد آن هستیم که خانواده هاله سعی دارند وی را مجبور نمایند که ازدواج نماید و معتقدند زن به‌سان گلی است که اگر به‌موقع چیده نشود (ازدواج نکند) زنانگی‌اش به یغمارفته و روزگار وی را پژمرده خواهد ساخت و به همین سبب بر وی فشار می‌آورند تا با هر گزینه‌ای ولو نامطلوب و ناهمسان ازدواج نماید و هنگامی که وی به یکی از خواستگاراناش پروپاقرصش جواب منفی می‌دهد، وی را تحقیر کرده و می‌رنجانند و به وی می‌گویند آیا او گمان می‌کند تمامی مردان برای خواستگاری‌اش صف کشیده‌اند؟ چرا که در جامعه الجزایر ازدواج به‌مثابه یک موهبت برای زن است و زنی که ازدواج نکند یعنی خواستنی نیست و همین مسئله باعث می‌گردد هاله گمان کند ازدواج به‌مثابه تاجی است که بر سرش می‌نهد و وی را ملکه می‌نماید، تاجی که باعث می‌شود به وی احساس ارزشمند بودن دست دهد، این که آن‌قدر خواستنی و دلربا و جذاب بوده که توانسته قلب مردی را تصاحب نماید و چنان که بعدها اشاره می‌شود از اینکه ازدواج نموده سخت پشیمان گردد:

«حزنت، لأن لا أحد سیری هذه الباقات بتنسيقها الجميل. ثم هي لا تملك آلة تصوير، والورود ستبدل. أوصلها التفكير إلى العمر الذي يمضي بها، وذلك الشاب الذي كانت ستتوجه وتقبل قبل ستين عنه، فاثارت بذلك غضب أهلها، خشية أن تبدل في انتظار خطيب لا يأتي... ما الذي ينقصه؟ أي عيب وجدت فيه كي تفسخي الخطوبة؟ أتعتقدين أن كثيرين سيتسابقون إلى الزواج من معلمة أبوها مغن؟ الطبيبات والمحاميات ما وجدن رجلا وأنت فرطت في شاب من عائلة كبيرة... تركته المسكين كالمجنون لا يعرف لمن يشكي...» (مستغانمي، ۲۰۱۲: ۲۲)

(ترجمه: از اینکه کسی غیر از خودش زیبایی گل‌ها و تزئینشان را نمی‌دید، ناراحت شد. دیگر این که او دوربین عکاسی نداشت و این گل‌ها پژمرده می‌شدند. این افکار او را به گذشته برد و به یاد مرد جوانی انداخت که قرار بود با او ازدواج کند، ولی دو سال قبل، هاله او را ترک کرده و با این کارش باعث دلخوری و رنجش خاطر خانواده شده بود. خانواده‌اش از این واهمه داشتند که مبدا هاله در انتظار خواستگاری که شاید هرگز نیاید، پژمرده شود. «مگه این جوون چی کم داشت؟ چه عیب و نقصی داشت که خواستگاری رو به هم زدی و جواب رد دادی؟ فکر می‌کنی جوونا واسه ازدواج با دختر خانم معلمی که

پدرش خواننده است، صف کشیدن؟ باهم رقابت می‌کنن؟ خانم‌ای پزشک و وکلایم تو پیدا کردن مرد رؤیایی شون موندن، اونوقت تو جوونی رو که از یه خانواده بزرگ بود، دک کردی؟ گذاشتی بیچاره دیوونه بشه و حتی نفهمه به چه کسی شکایت کنه؟». (مستغانمی، ۱۴۰۱: ۲۴) درحالی که هاله معتقد بود:

«كان قادر مزمارا تعذر دوزنه مع قيثارتها. اثناء انشغالها بضبط الإيقاع، كان هو مشغولا بضبط النفس. منهكاً في سد كل ثغوب المزمار بمخاوفه وتردده وخجله. كيف لجسده الأبهى محاورة أنوثتها الصارخة؟ وكيف لها أن تعري أمام رجل لم تجرؤ يوماً أن تعري أمامه صوتها؟» (مستغانمی، ۲۰۱۲: ص ۲۲ و ۲۳)

(ترجمه: قادر مثل فلوتی بود که نمی‌شد آن را با گیتار هاله هماهنگ کرد. وقتی هاله مشغول تنظیم آهنگ بود، قادر با هراس و تردید و کم‌رویی‌اش، داشت همه سوراخ‌های فلوت را می‌بست. تن گنگ و بی‌زبان او چگونه می‌توانست با زنانگی فریادگر هاله به گفت‌وگو بنشیند؟ و هاله چگونه می‌توانست با مردی که تاکنون جسارت سخن گفتن با او را نداشته است، همبستر شود؟). (همان، ۱۴۰۱: ۲۵)

در مورد آلیس، خواهر کلاریس هم این نکته صدق می‌نماید؛ چراکه چون مجرد است هر آن به کمین نشسته و مترصد فرصت است تا مردی از راه برسد و وی را خوشبخت نماید، برای وی نیز مجرد ماندن به مثابه ننگی است که گویی پیشانی‌اش را با آن داغ نموده‌اند و باعث می‌شود حتی فکر کند شاید آن قدرها جذاب و خواستنی نیست که تا به این سن همچنان مجرد مانده است و بنابراین هرآینه سعی دارد خشم فروخورده‌اش را سر خانم‌های متأهل خالی نماید ازجمله آن‌که به کلاریس دائم طعنه می‌زند که بیش از حد لاغرمردنی است چراکه خودش به شدت چاق و گوشتالود می‌باشد؛ مثلاً آنجا که کلاریس می‌گوید آلیس به او گفته: «غش غش خندید و رو کرد به من از بوارده تا بریم که نمی‌شود پیاده رفت. خداحافظ. در ضمن لباس به تن لق می‌زند» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۴۳)

و نیز دل در گروی ارتوش همسر خواهرش داشته و میل داشته وی را تصاحب می‌کرده مثلاً از سر حسادت معتقد است کلاریس قاپ ارتوش را دزدیده، همان‌گونه که کلاریس می‌گوید: «چرا به آلیس یادآوری نکردم که بعد از ازدواج مدت‌ها با گوشه‌کنایه، چه در غیاب و چه در حضور، عذابم داده بود که «ارتوش اول می‌خواست با من ازدواج کند، بعد کلاریس مثل قاشق نشسته خودش را انداخت وسط» (همان: ۳۵ و ۳۴)

یا اینکه از این مسئله ازدواج همکارش با فرد موردعلاقه‌اش که پزشک بوده، بسیار مغموم و

پریشان‌خاطر و دل‌آزرده گشته و با مکانیسم دفاعی تحقیر واکنش نشان می‌دهد یا این که به ازدواج با امیل سیمونیان مردی با مادری سختگیر و فرزندی خیره‌سر و کله‌شق تمایل نشان می‌دهد چراکه مجرد بودن وی را عمیقاً درمانده ساخته است همان گونه که کلاریس می‌گوید:

«آلیس گفت: «زن، خوش‌نام نبود، به پسرش چه مربوط؟ نگاه‌های من و مادرم به هم رسید. حتماً از ذهن مادرم هم گذشت که باز سروکله مرد مجردی پیدا شد. این بار زوررق شکلات را من از روی میز برداشتم، متعجب که از کی خواهرم به مردی که قبلاً ازدواج کرده و بچه هم دارد به قول خودش ایت‌ترست نشان می‌دهد». (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۴۲-۴۱)

۲-۳. زنان و مشارکت فعال در عرصه‌های سیاسی

«به نظر سیلتانن و استان ورث (۱۹۸۴) ظرفیت سیاسی زنان در متون مرد محور دست کم گرفته شده است. پژوهش‌های مرد محورانه مشارکت زنان در سیاست را کمتر از مردان قلمداد می‌کند و علایق و خواست‌های زنان را بیشتر بازتاب تعهدات اخلاقی یا خانوادگی جلوه می‌دهد تا موضع اصیل سیاسی؛ اما به نظر سیلتانن و استان ورث در این متون در خصوص تفاوت رفتار سیاسی مردان و زنان بیش‌ازاندازه بزرگ‌نمایی شده است و باوجود توجه به تأثیر قلمرو خصوصی بر رفتار سیاسی زنان از احتساب تأثیر قلمرو خصوصی بر رفتار سیاسی مردان چشم پوشیده‌اند. از نظر رفتار، زنان در انتخابات به ادعای پژوهشگران مرد محور، زنان در مقایسه با مردان کمتر رأی می‌دهند، محافظه‌کارترند، تزلزل رأی بیشتری دارند و بیشتر تحت تأثیر شخصیت‌ها قرار می‌گیرند؛ اما فمینیست‌ها با بازنگری نوشته‌ها و یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که این نتیجه‌گیری‌ها درواقع بر شواهد بسیار سستی استوار شده است» (آبوت و والاس، ۱۴۰۱: ۲۵۰) «یکی از مهم‌ترین حقوق سیاسی که زن‌ها پس از مبارزات پیگیر توانستند به آن دست یابند، حق رأی بود. جنبش زنان در آمریکا و انگلستان در بین سال‌های ۱۸۸۰ تا ۱۹۲۰ منجر به کسب حق رأی گردید. به‌طوری‌که موج اول، به جنبش حق رأی شناخته شده است. بدین روی در اوایل قرن بیستم زنان توانستند به‌عنوان یک شهروند در جامعه به حقوق سیاسی خود نائل شوند و قبل از آن اجازه اظهارنظرهای سیاسی نداشتند» (حاتمی زاده، ۱۴۰۳: ۸۷)

در رمان چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم شاهد آن هستیم که خانم نوراللهی در عرصه سیاسی حضوری فعال و پرشور دارد و پیوسته جلساتی را تشکیل داده و زنان را برای احقاق حقوق ازدست‌رفته‌شان تشویق می‌نماید که از آن جمله می‌توان به تشویق زنان برای داشتن حق رأی و رهایی از انقیاد مردان در تمامی امور اشاره نمود.

همان گونه که کلاریس می گوید: «خانم نوراللهی داشت می گفت «بازهم تکرار می کنم که اولین خواست و هدف بانوان ایران داشتن حق رأی است» صدای خانم نوراللهی نازک بود و ته جمله‌ها را می کشید.» در خاتمه یادآوری می کنم که ما تاکنون در این راه بسیار کوشیده‌ایم. خیلی فریادها از حلقوم زن ایرانی برخاسته. چیزی که هست این فریادها باهم نبوده و در یک جهت نبوده و هماهنگی نداشته است» خانم نوراللهی زن لایقی بود. می دانستم شوهر دارد و سه بچه مثل خود من. باین حال هم کار می کرد و هم فعالیت اجتماعی داشت. من غیر از کار خانه چه می کردم؟ جواب سلام سرپیشخدمت را دادم و فکر کردم «خانم نوراللهی زن لایقی ست» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۷۷-۷۹) و این گونه کلاریس که تنها دغدغه‌اش رسیدگی به امور منزل است آرزو دارد ای کاش مانند خانم نوراللهی نقشی مؤثر در جامعه ایفا نماید و به قول معروف سری توی سرها داشته باشد.

در رمان *الأسود یلیتی بک* نیز می بینیم که هاله، زنی است که از ابتدا اندیشه خوانندگی را در سر می پرورانده ولیکن با توجه به سنتی مآب بودن جامعه الجزایر و نیز خانواده سنتی اش که این مسئله را برنمی تافته‌اند تا پس از ترور پدرش میل به خوانندگی را در وجود خود در ظاهر در نطفه خفه می نماید و پس از آن که پدرش توسط تروریست‌ها کشته می شود برای آن که فریاد عدالت خواهی و مظلومیت را به گوش جهانیان و از جمله مردم الجزایر برساند و آن‌ها را تشویق نماید در برابر ظلم و ستم مزدوران ایستادگی نموده و به پاخیزند و مهر سکوت را شکسته و با غریو و غرشی متحدانه ریشه تروریست‌ها را بخشکانند با لباس مشکی که نشانگر سوگ وی در عزا و ماتم پدرش است در کنسرت حاضر شده و مردم را به جوش و خروش فرا می خواند که نشانگر حضور پررنگ وی به عنوان یک زن در عرصه سیاسی می باشد. همان گونه که خود در مصاحبه اش می گوید:

«ما أردته هو أن أشارك في الحفل الذي نظمه بعض المطربين في الذكرى الأولى لاغتيال أبي بآدائهم لأغانیه. قررت أن أؤدي الأغنية الأحب إلى قلبه، كي أنازل القنلة بالغناء ليس أكثر...» (مستغانمی، ۲۰۱۲: ۱۶)

ترجمه: «در اجرای اول، تنها هدفم این بود که تو سالگرد ترور پدرم به اتفاق خوانندگانی که می خواستن ترانه‌های اون رو اجرا کنن، در برنامه شرکت کنم و ترانه‌ای رو که پدرم خیلی دوست داشت بخونم تا با این کار در برابر تروریست‌ها بایستم...» (همان، ۱۴۰۱: ص ۱۷ و ۱۶)

و در جایی دیگر راوی می گوید:

«و هي التي تنازل الإرهابين مملء حنجرتها، عندما تتحدث عن الحب تخفت طبقة صوتها حتى درجة البوح، و حينها تصبح شهية، و يكتشف الآخرون وهم يستمعون إليها، تلك الحقيقة التي نسوها: بإمكان امرأة خجولة أن تكون مثيرة» (مستغامي، ۲۰۱۲: ۳۳)

«هاله با همه استعدادی که در حنجره داشت، با تروریست‌ها مبارزه می‌کرد، وقتی از عشق سخن می‌گفت، تن صدایش تا مرتبه افشاگری پایین می‌آمد و در همان لحظه دوست‌داشتنی می‌شد و آن‌هایی که پای صحبتش نشسته بودند درمی‌یافتند که یک زن می‌تواند در عین کم‌رویی، دل ربا نیز باشد» (همان، ۱۴۰۱: ۳۶)

۲-۴. تقابل و رقابت زنان با یکدیگر

یکی از مصادیقی که به روابط زنان با زنان اشاره دارد، کلیشه‌های جنسیتی می‌باشد، بدین معنا که زنان در برابر هم‌جنسان خود آشکارا یا نهان نوعی خشونت و سنگدلی نشان داده و هیچ خطا و اشتباهی را از آنان نپذیرفته و در مورد تصاحب مردان نیز می‌خواهند گوی سبقت را از یکدیگر ببرایند. در زنان خشمی ازدها گونه علیه هم‌نوعانشان زبانه می‌کشد که هرآینه مترصد فرصت‌اند تا بر وجود یکدیگر روانه ساخته و خاکستری برجای گذارند، خاکستری که روح و روان آنان را به شدت آزرد و زخمی ساخته و تروماهای عمیقی را در پیکر نحیفشان برجای می‌گذارد که ازجمله آن‌ها می‌توان به ایجاد طرح‌واره‌های متعدد ازجمله نقص / شرم، انزواطلبی و کمال طلبی اشاره نمود. «هر زنی باید بپذیرد که زنان به‌طور طبیعی، پرخاشگر و رقابت‌جو هستند و زنانی که تحت ستم بوده‌اند نیز دچار خشمی درونی‌اند، به‌طوری که گرایش دارند خشم خود را متوجه یکدیگر کنند. این اعتراف ممکن است به هر زن کمک کند در مورد انتظارات خود از سایر زنان، واقع‌بین‌تر باشد و از محدودیت‌های خود نیز آگاه شود» (چسلر، ۱۳۸۹: ۱۵) و در همین راستا باید اشاره کرد درحالی که «انسان‌های مذکر یاد گرفتند که به نحوی چشمگیر با یکدیگر متحد شوند، انسان‌های مؤنث یاد گرفتند که به مذکرها، یا حامیان خود اعتماد کنند نه مؤنث‌ها» (همان: صص ۸۲ و ۸۳) چراکه «انتقال زنان از حاشیه به مرکز بازار کار به محور تدریجی یا حتی نابودی مردسالاری سرمایه‌دار می‌انجامد» (تانگ، ۱۴۰۰: ۳۰۷)

و بنابراین مردان در جهت حفظ منافع یکدیگر و زنان در جهت حفظ منافع جنس مذکر یا به عبارتی حامیان خود نمی‌گذارند زنان پای را از گلیم خود فراتر نهند که به‌خوبی جلوه‌گر حسادت، پرخاش و رقابت آن‌ها با یکدیگر است.

در رمان چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم شاهد آن هستیم که مادر کلاریس پیوسته وی را به امور

منزل و خانه‌داری تشویق کرده و آن‌قدر در این مسیر زیاده‌روی می‌نماید که وی را ازلحاظ روحی و جسمی به بند کشیده و از پای درمی‌آورد و هنگامی که وی می‌خواهد مسیر رؤیاها و آرزوهایش را دنبال نماید، به وی اجازه نمی‌دهد مثلاً این که نمی‌گذارد وی دست به ترجمه کتاب زده و نقشی مؤثر ولو ناچیز در جامعه ایفا نماید: «روزی که به خاطر کتک کاری آرمن رفته بودم مدرسه، بعد از اینکه دُلاتاریان (ظریف و ریزنقش با کت و دامن یشمی و موهای مدل خیاری) حق را داد به آرمن و من حق را دادم به پسر او و دوتایی پسرها را مجبور کردیم از همدیگر عذرخواهی کنند، و از گن صحبت کتاب گُرد فونتیلرو کوچک را کرد و گفت دارد به ارمنی ترجمه‌اش می‌کند. آلیس گفت: «گُرد چی چی کوچک؟» و زد زیر خنده. مادر گفت «مانیا لنگه ندارد. با این همه گرفتاری باید خانه‌اش را ببینی. همیشه جمع و جور و مرتب. عین دسته گل. به این می‌گویند زن. ... آرتوش گوجه‌فرنگی را از بشقاب آرسینه برداشت گذاشت توی بشقاب خودش. و از گن با این همه کار فرصت ترجمه کردن هم پیدا می‌کند؟ تو چرا کتاب ترجمه نمی‌کنی؟» چند لحظه نگاهش کردم که با لبخند نگاهم می‌کرد. مادر گفت «وقتش کجا بود؟ شش ماه بیشرست پرده اتاق خواب‌ها را نشسته.» بعد ژل زد به من.» دروغ میگم بگو دروغ میگی» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۸۱)

در رمان *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم*، شاهد آن هستیم که زنان در مقابل یکدیگر قرار دارند و گویی یکدیگر را به مبارزه طلبیده و سعی دارند یکدیگر را تحقیر نمایند و نسبت به یکدیگر پرخاشگری روا می‌دارند از آن جمله می‌توان به این مسئله اشاره کرد که آلیس، خواهرش کلاریس را لاغرمردنی توصیف می‌نماید مثلاً به وی می‌گوید: «غش غش خندید و رو کرد به من از بوارده تا بریم که نمی‌شود پیاده رفت. خدا حافظ. در ضمن لباس به تنت لُق می‌زنند» (همان: ۴۳) یا این که می‌گوید ارتوش ابتدا وی را می‌خواسته و کلاریس قاپش را دزدیده تا بدین‌سان برخشم فروخورده‌اش از اینکه مورد توجه هیچ مردی قرار نگرفته و حال آن که کلاریس با مهندسی که کارمند شرکت نفت است ازدواج کرده، سرپوش نهد: «چرا به الیس یادآوری نکردم که بعد از ازدواج مدت‌ها با گوشه‌کنایه، چه در غیاب و چه در حضور، عذابم داده بود که «ارتوش اول می‌خواست با من ازدواج کند، بعد کلاریس مثل قاشق نشسته خودش را انداخت وسط» (همان: ۳۵-۳۴)

یا آن که آلیس، هنگامی که می‌بیند وازگن، زنی توانمند است و دارد کتابی را به ارمنی ترجمه می‌نماید، ارزش کار او را پایین آورده و عمل وی را به باد سخره می‌گیرد مثلاً به وی می‌گوید: «وازگن صحبت کتاب گُرد فونتیلرو کوچک را کرد و گفت دارد به ارمنی ترجمه‌اش می‌کند. آلیس

گفت: «لرد چی چی کوچک؟ و زد زیر خنده.»

یا هنگامی که مادر الیس و کلاریس در توصیف زن بودن، فقط خانه‌داری را ارزشی مهم برای زن تلقی می‌نماید، گویا زن آفریده شده تا به سان کنیزکی بیست و چهارساعته در خدمت اهل منزل باشد، نیازهایشان را برآورده نموده و مدام مشغول رفت و روب و جمع و جور کردن منزل باشد از جمله آن که هنگامی که می‌بیند ارتوش از کلاریس می‌خواهد به سان وازگن، در خدمت علم و فرهنگ باشد و نقشی هرچند ناچیز در این عرصه ایفا نماید، مادر کلاریس می‌گوید او وقت ندارد چرا که بیشتر از شش ماه است که پرده اتاق خواب‌ها را نشسته است و پیش از آن با گرمایی وصف‌ناپذیر شروع به تعریف کردن از خانه‌داری تمام‌عیار مانیا نموده و می‌گوید وی در خانه‌داری بی‌همتا است حال آن که در مورد امور فرهنگی که وازگن انجام می‌دهد از جمله ترجمه کتاب به زبان ارمنی، گوش شنوایی نداشته و بدین مسئله واقعی نمی‌نهد. «توی راهرو مادر انگشت کشید روی میز تلفن. گردگیری نکردی؟ نگاهم به کیف سیاه گفتم چرا. پریروز هشت بار، دیروز شانزده بار، امروز سی و دو بار. نگاهم را بالا بردم. زل زدم به صورتش و شکلک در آوردم. گفت: لوس نشو؛ و دست گذاشت روی دستگیره در. توی این شهر وامانده روزی ده بار هم گردگیری کنی بس نیست. می‌روم استور. شکلات تازه آورده.» (پیرزاد، ۱۴۰۱: ۲۹)

هنگامی که خواننده‌ای با هدف رقابت، ستیزه، پرخاش و درنهایت وارد آوردن ضربه‌ای مهلک بر روح و روان هاله، با این که دوست هاله بوده، هنگامی که هاله از آهنگ جدیدش برای وی رونمایی می‌نماید، بدون اطلاع وی با آهنگساز تماس گرفته و با پیشنهاد مبلغی چند برابر به وی آهنگ را از آن خود می‌نماید، اتفاقی که باعث می‌شود به سان صاعقه‌ای بر رابطه دوستی‌شان فرود آمده و درخت دوستی‌شان را بشکند همان گونه که راوی می‌گوید:

«عندما شکت إلى نجلاء تلك المغنية التي كانت تخالها صديقة، و راحت بسعادة تسمعها الأغنية التي قدمها لها أحد الملحنين لتكون «ضربة الموسم» و إذ بالمغنية تتصل بالملحن تعرض عليه أضعاف ما قدمته هي، فما كان من الملحن إلا أن باعها إياها من دون حتى أن يعتذر أو يخيبرها بذلك. قالت نجلاء: هذا زمن الصداقات العابرة. لا يمكن أن تقيمي علاقة طويلة الأمد أو تراهني على أحد. صاحبت: لكن هذا عيب.. كيف لم تستع مني» (مستغامي، ۲۰۱۲: ص ۱۸۷ و ۱۸۸)

«هاله نزد نجلا از خواننده زنی که او را دوست و رفیق خود می‌دانست، شکایت کرد. او با خوشحالی ترانه‌ای را که یکی از آهنگسازان به عنوان «آهنگ روز» برایش ساخته بود،

خوانده بود. خواننده هم هاله را دور زده و با آهنگساز تماس گرفته و چندبرابر مبلغ پرداختی هاله را پرداخته و او هم بدون این‌که به هاله اطلاع بدهد یا معذرت‌خواهی کند، آهنگ را به این زن فروخته بود. نجلا گفت: «ما تو زمانه دوستی‌های موقت زندگی می‌کنیم. نمی‌تونی یک رابطه بلندمدت داشته باشی یا روی کسی حساب کنی» هاله با صدای بلند گفت: «ولی این خیلی زشته! خجالت نمی‌کشه؟!» (همان، ۱۴۰۱ش: ۱۹۲)

و جالب اینجاست همان‌گونه که یادآور شدیم زنان به مذکرها یا حامیان خود اعتماد می‌کنند و آن‌ها از پرخاششان درامان‌اند، می‌بینیم که هاله گله‌ای از آهنگساز گله و شکایتی ندارد به‌گونه‌ای که نجلا دخترخاله‌اش به وی می‌گوید:

«و هل استحي الملحن؟ إنه وسط بلا حياء ولا انتماء سوى لجيبه» (مستغانمی، ۲۰۱۲: ۱۸۸)
(ترجمه: مگه آهنگسازت خجالت کشیده؟ این آدم‌که شرم و حیا سرشون نمی‌شه، فقط به فکر پر کردن جیبشون هستند). (همان، ۱۴۰۱ش: ۱۹۲).

یا آن‌جا که چندین بار نجلا دخترخاله‌اش که مانند هاله عاشقی سینه‌چاک ندارد، هاله را به باد تحقیر، ناسزا گرفته و به وی اهانت می‌نماید تا بدین‌سان از خشمش که موردتوجه مردی قرار نمی‌گیرد و مهر طلاق بر پیشانی‌اش سنگینی نموده و کاخ آرزوهایش فرو ریخته، بکاهد؛ مثلاً آنجا که هاله با دست‌ودلبازی تمام برای خودش و رسیدگی به وضع ظاهر خود و زندگی‌اش خرج می‌نماید با حالتی تحقیرآمیز به وی می‌گوید که قبلاً این‌گونه برای خود ولخرجی نمی‌کرده و با این رفتار می‌خواهد به وی بفهماند که وی دخترکی فقیر بیش نیست و ثروت بادآورده طلال است که موجب گشته وی برای هم‌شان وی گشتن دست به ولخرجی‌های متعدد بزند:

«صاحت نجلاء: جنت! ستدفعين في الإيجار ما يعادل ثمن شقة في الشام. يكفي أن أراك لأفهم أنك فقدت صوابك... ثم شقة كهذه يلزمها أثاث كثير؛ عهدتك بخيلة على نفسك. هل اكتسبت منه عادة الهدر؟» (مستغانمی، ۲۰۱۲: ۲۲۸)

«نجلا با صدای بلند گفت: «دیوونه شدی؟! پولی که برای اجاره می‌دی، اندازه‌ای که یه آپارتمان تو سوریه بخری!» «کافیه تو رو ببینم، می‌فهمم که عقلت رو از دست دادی. در ضمن یه همچنین آپارتمانی اسباب زیاد می‌خواد.» «تا اون جایی که یادمه، زیاد برای خودت خرج نمی‌کردی. نکنه این ولخرجی رو از اون مرد یاد گرفتی؟» (همان، ۱۴۰۱ش: ۲۲۵ و ۲۲۶)

در رمان الأسود یلیقی بک شاهد خشونت روانی زن‌ها علیه یکدیگر هستیم. برای مثال هاله که

رؤیای شهرت در سر دارد دائم با مانع‌تراشی‌های مادرش روبه‌رو می‌شود، مادری که سعی دارد بال‌وپر وی را بچیند تا نتواند بر تارک هستی به پرواز درآید و تا بی‌نهایت اوج گیرد و مدام شاهد مخالفت‌های وی هستیم از جمله آن‌که برای کنسرت‌ها مدام باید هاله بهانه جور کند تا بتواند نظر مادرش را جلب کرده و به سمت رؤیاهایش حرکت کند، او حتی نمی‌گذارد هاله به‌تنهایی در کنسرت‌هایش حاضر شود و مدام نجلا یا فردی دیگر را همراه وی روانه می‌سازد یا آن‌که هنگامی که هاله با شور و شوق از برگزاری کنسرت در قاهره می‌گوید مادرش با وی به مخالفت پرداخته و سعی دارد جلوی پیشرفت دخترکش را بگیرد و کار او را به‌منزله رسوایی و ننگ به شمار می‌آورد و به وی می‌گوید ترجیح می‌دهد آبرومندانه نان و پنیر بخورد تا این‌که از درآمد حاصل از کنسرت‌های هاله تغذیه نماید.

«كانت قد مرت بضعة أسابيع على عودتها من باريس حين وصلتها دعوة لإقامة حفل في القاهرة، راحت تفاوض والدتها للسماح لها بالسفر إلى مصر، وكانها تفاوض على قضية الشرق الأوسط. ففي القاهرة ليس لها أهل كما في باريس، وما أدري والدتها في أي وسط ستكون؟ في الواقع، هي لا تريد أن تغني. تخشى عليها من كل شيء. لو استطاعت لأبقتها في البيت. تراها غزالا يتحينون نحره ليفوزوا بمسكه. أما هي فتعتقد أن غزالا في البيت ليس غزالا بل دجاجة. لقد خلقت الغزلان لتكرض في البراري، لا لتختبيء، فالخوف من الموت.. موت قد يمتد مدى الحياة منذ أشهر و هي تدرس الموسيقى، و الآن تشعر أن بإمكانها مواجهة أصعب جمهور: الجمهور المصري. أية مغامرة أن تقبل بتقديم حفل في القاهرة! عرضت على والدتها أن ترافقها، قصد طمأنيتها، و تغير مزاجها قليلا. لكنها، كما توقعت، رفضت عرضها، و زادت تتذمر: مني مرثاة لسفرتك لمصر و لأجوائها الفنية.. ولا بدني مصاري من حفلاتك.. بفضل أكل منقوشة جبنه بكرامة!» (مستغامي، ۲۰۱۲: ص ۱۰۳ و ۱۰۴)

«مدتی پس از بازگشت هاله از پاریس، دعوت‌نامه‌ای به دستش رسید که در آن از او خواسته بودند، کنسرتی در قاهره برگزار کند. نزد مادرش رفت تا برایش از جریان سفر به مصر بگوید و کسب اجازه کند، انگار می‌خواست درباره مسائل خاورمیانه با او به مذاکره بنشیند. در قاهره، برخلاف پاریس، خانواده و بستگانی نداشت و مادرش مطمئن نبود او وارد چگونه جمعی می‌شود. درواقع، مادرش با اجرای او مخالف بود و از هر لحاظ نگران. حتی اگر می‌توانست او را در خانه نگه می‌داشت و اجازه نمی‌داد بیرون برود. او در نظر مادر چون آهوئی بود که خیلی‌ها مترصد فرصتی برای شکار و تصاحبش بودند. ولی هاله معتقد بود آهوئی که در خانه بماند، آهو نیست، مرغ است. آهوها آفریده‌شده‌اند تا در پست و دمن بدوند، نه این‌که مخفی شوند. ترس از مرغ، مرغی است که در طول زندگی ادامه می‌یابد. مدتی بود درزمینه موسیقی به مطالعه می‌پرداخت و اکنون احساس می‌کرد توانایی

آن را دارد که با تماشاگران بسیار مشکل‌پسند مصری رودررو شود. اگر واقعاً تصمیم می‌گرفت در قاهره کنسرت اجرا کند، ماجراجویی بزرگی محسوب می‌شد! به مادرش پیشنهاد کرد در این سفر همراهی‌اش کند، با این کار می‌خواست هم اطمینانش را جلب کند، هم قدری حال و هوای روحی‌اش عوض شود؛ اما مادر همان‌طور که انتظار می‌رفت پیشنهادش را رد کرد و باگله‌گذاری گفت: «خیال‌م بابت سفر مصر و فضای هنری‌اش راحت نیست. دلم شور می‌زنه. مهم نیست چقدر از کنسرت درآمد داری، ترجیح می‌دم به نون و پنیر آبرومندانه بخورم!» (همان، ۱۴۰۱ش: ۱۰۵ و ۱۰۶)

۳. نتیجه‌گیری

این جستار که با تکیه بر خوانش فمینیستی صورت پذیرفته است ما را به دستاوردهای زیر رساند:

مصادیق بارز مؤلفه‌های فمینیستی در این دورمان از این قراراند:

نابرابری جنسیتی و رواداشتن انواع خشونت نسبت به زنان از سوی مردان، ازدواج به‌مثابه یک دستاورد مهم برای زن، زنان و مشارکت فعال در عرصه‌های سیاسی و تقابل و رقابت زنان با یکدیگر. در هر دو رمان *الأسود یلیتی بک* و *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم* شاهد تجلی خشونت روانی مردان نسبت به زنان هستیم. زنان در این دو رمان، اغلب در روابطی گرفتارند که بی‌سرانجام بوده و بازی قدرت دست مردان است که کنترل‌گر بوده و با بی‌مهری و بی‌توجهی و نادیده‌انگاری به خشونت روانی علیه زنان دست یازیده، زنان را عملاً به حاشیه رانده و قربانی نوسانات عاطفی خویش ساخته‌اند و بدین طریق کنترل رابطه را از آن خویش ساخته‌اند و این دو نویسنده از خلال فحوای این دو رمان و شخصیت‌پردازی دقیق توانسته‌اند فریاد اعتراض خویش علیه خشونت مردان را به گوش جهانیان برسانند.

در خصوص ازدواج به‌مثابه یک دستاورد مهم برای زن باید خاطرنشان ساخت که زنان در این دو رمان تن به هرگونه خفت و خواری می‌نهند تا فقط بتوانند دل مردی را تصاحب نموده و مالک قلب وی گردند، مردی که در هر حال سرسپرده وی می‌گردند تا در نهایت بتوانند با وی ازدواج نمایند، ولو اینکه مرد موردنظر مانند شخصیت طلال و امیل دارای سبک دل‌بستگی دوسو گرا یا اضطرابی بوده و باعث ایجاد سبک دل‌بستگی آشفته یا سازمان نیافته در معشوق خویش گشته و طرحواره ره‌اشدگی/ بی‌ثباتی و طرد شدگی و نقص/ شرم را در شخصیت ویولت و هاله فعال می‌نمایند که این مسئله ازدواج کردن به هر قیمتی ناشی از فشارهای تحمیلی جامعه مردسالار است که فمینیست‌ها کوشیده‌اند این

قواعد را برهم زنند.

در این دو رمان که با رویکرد فمینیستی و زیر سوال بردن هنجارهای جامعه مردسالار نگاشته شده، شاهد آن هستیم که با به تصویر کشیدن حضور فعال برخی زنان در عرصه‌های سیاسی، شخصیت هاله در *الأسود یلیتی بک* و خانم نوراللهی در *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم*، هاله که با هنر خود به اعتراض علیه جو جامعه و مبارزه با تروریست‌ها می‌پردازد و خانم نوراللهی که هر آن مترصد فرصت است تا برای احقاق حقوق پایمال‌شده زنان تلاش کند، بازتابی از جلوه‌های فمینیسم را به نمایش گذارند.

در مورد تقابل و رقابت زنان با یکدیگر باید گفت که زنان در این دو رمان با دست زدن به این عمل که به‌نوعی شاهد انواع پرخاشگری آنان نسبت به یکدیگر و روا داشتن خشونت روانی علیه هم‌جنسان خود هستیم به‌نوعی به دفاع از هنجارهای جامعه مردسالار می‌پردازند. از آن جمله می‌توان به اهمیت قائل شدن زیاد به امور خانه‌داری و کار در منزل توسط بانوان، به سخره گرفتن فعالیت‌های اجتماعی و بی‌اعتبار ساختن دستاوردهای هم‌جنسان خویش و به عقیده چسلر دفاع از حامیان خود (جنس مذکر) اشاره کرد و اینکه هرگاه زنی خواهان استعلا به جایگاهی درخور است هم‌جنسان خویش سعی دارند نگذارند بر تارک هستی بدرخشد و عملاً بال‌وپر وی را می‌چینند تا نتواند اوج گیرد و خوار و زبون گردد، حال آن‌که فمینیسم‌ها خواهان تساوی حقوق و برابری زن و مرد بوده و به همبستگی زنان و اتحاد آنان با یکدیگر در جهت حفظ منافع زنان و برهم زدن ساختارهای جامعه مردسالار تأکید می‌ورزند.

کتابنامه

آبوت، پاملا و والاس، کلر (۱۴۰۱ش). *جامعه‌شناسی زنان*، ترجمه: منیژه نجم عراقی، چاپ هفدهم، تهران: نشر نی.

استاکر، بری (۱۴۰۰ش). *فلسفه رمان*، مترجم: یاسر پوراسماعیل، چاپ اول، تهران: نشر لگا.
اصطیف، عبدالنبی (۱۳۹۵ش). *ادبیات تطبیقی در جهان عرب*، ترجمه و با نظارت: حجت رسولی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

انوشیروانی، علیرضا (ش ۱۳۸۹). «ضرورت ادبیات تطبیقی در ایران»، *ویژه‌نامه ادبیات تطبیقی*، ش ۱، ویژه‌نامه فرهنگیان/ادبیات تطبیقی، دوره اول، ش ۱.

پیرزاد، زویا (۱۴۰۱ش). *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم*، چاپ صد و پانزدهم، تهران: نشر مرکز

تانگ، رزمی (۱۴۰۰ش). نقد و نظر: درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیستی، ترجمه: منیژه نجم عراقی، چاپ نهم، تهران: نشر نی.

تسلیمی، علی (۱۳۹۰ش). نقد ادبی (نظریه‌های ادبی و کاربرد آن‌ها در ادبیات فارسی)، چاپ دوم، تهران: کتاب آمه.

چسلر، فیلیس (۱۳۸۹). زن در برابر زن (ناگفته‌هایی در روابط زنان)، مترجم: ساغر عقیلی و فریده همتی، چاپ دوم، تهران: نشر لیوسا.

چسلر، فیلیس (۱۴۰۲ش). نامه‌هایی به یک فمینیست جوان، ترجمه: مینو ارجمندی، تهران: انتشارات معین.

حاتمی زاده، سجاد (۱۴۰۳ش). بررسی جایگاه زن و متفکران فمینیسم، چاپ اول، تهران: نشر مهراب.

دقاق، عمر، التلاوی، محمد نجیب و مبروک، مراد عبدالرحمن (۱۹۹۷ م). ملامح النشر الحديث و فنونه، الطبعة الأولى، بیروت: دار الأوزاعي للطباعة والنشر و التوزيع.

دوبووار، سیمون (۱۳۹۹). جنس دوم، ترجمه قاسم صنعوی، جلد دوم، چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات توس رضوانی، محسن (۱۳۸۴ش). پایان جنسیت، جلد اول، تهران: انتشارات باشگاه اندیشه.

زرافا، میشل (۱۳۸۶ش). جامعه‌شناسی ادبیات داستانی (رمان و واقعیت اجتماعی)، ترجمه: نسرين پروین، تهران: نشر سخن.

سارسه، میشل ریو (۱۳۸۵ش). تاریخ فمینیسم، ترجمه: عبدالوهاب احمدی، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.

ساعی ارسى، ایرج و صالحی، پرویز (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی رمان (پژوهشی در جای خالی سلوچ اثر محمود دولت آبادی)، چاپ اول، تهران: بهمن برنا.

سلدن، رمان و پیترویدوسون (۱۳۸۷). راهنمای نظریه ادبی معاصر، ترجمه عباس مخبر، تهران: طرح نو.

شرکت مقدم، صدیقه (۱۳۸۸). «مکتب‌های ادبیات تطبیقی»، مطالعات ادبیات تطبیقی، زمستان ۱۳۸۸، ش ۱۲.

عبدی، مالک و نظری پور، رقیه (۱۳۹۸ش). «نمایه‌سازی تصویر رنج‌مندی زنان در دو رمان سهم من از پرینوش

صنّعی و بنات الریاض اثر رجاء عبدالله الصانع»، کاوشنامه ادبیات تطبیقی، شماره ۳، ص ۸۱-۱۰۲. Doi:

<https://doi.org/10.22126/jccl.2019.2348.1697>

فضل، صلاح (۲۰۰۲). مناهج النقد المعاصر و مصطلحاته، الطبعة الأولى، القاهرة: میریت للنشر والمعلومات.

کرمی قهی، محمدتقی و خیری دوست لنگرودی، زهرا (۱۳۹۹). زنان، فمینیسم و اقتصاد، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

گرت، استفانی (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی جنسیت، ترجمه: کتابیون بقایی، تهران: نشر نی.

لاج، دیوید، ایان وات و دیوید دیچز (۱۳۸۹). *نظریه‌های رمان (از رئالیسم تا پسا مدرنیسم)*، مترجم: حسین پاینده، چاپ دوم، تهران: انتشارات نیلوفر.

لوکاچ، گئورگ (۱۳۹۲). *نظریه رمان*، ترجمه: حسن مرتضوی، چاپ اول، تهران: انتشارات آشیان.
مستغانمی، احلام (۱۴۰۱). *مشکی برآزنده توست*، ترجمه: محمد حمادی، چاپ دوم، تهران: هیرمند.
ماهوزی، زهرا، بلاوی، رسول و زارع، ناصر (۱۳۹۹). *واکاوی بحران هویت زنان زیر تیغ داعش در رمان الکافرة* بر پایه نظریه اریکسون، *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، شماره ۲، صص ۲۴۳-۲۶۴.

Doi: 10.22059/jsal.2021.81068

مستغانمی، احلام (۲۰۱۲). *الأسود یلیق بک*، بیروت: نوفل.
نجاتی، حسین، بلاوی، رسول و خضری، علی (۱۴۰۰). «نقد فمینیستی رمان‌های بنات الریاض» اثر رجاء الصانع و «عادت می‌کنیم» اثر زویا پیرزاد، *پژوهش‌های ادبیات معاصر جهان*، شماره ۱، صص ۱۹۲-۲۱۵.

Doi: 10.22059/jor.2019.264609.1739

میل، جان استوارت (۱۳۷۷). *انتقادیات زنان*، ترجمه: علاءالدین طباطبایی، چاپ اول، تهران: نشر هرمس.
نجفی، ابوالحسن (۱۳۵۱). «ادبیات تطبیقی چیست؟» *نشریه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت)*، سال چهل و یکم، ش ۷، صص ۴۳۵ - ۴۴۸.

هدایت‌زاده، محمدصادق (۱۳۹۷). *جریان‌شناسی رویکرد فمینیسم اسلامی و تحلیل و ارزیابی آن*، رساله دکتری به راهنمایی سهیلا پیروزفر، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.

References

- Abbott, P., & Wallace, C. (2022). *Sociology of women*, Translated by; M. Najm Iraqi, 17th ed. Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Abdi, M., & Nazari-Pour, R. (2019). Indexing the image of women's suffering in the novels *My Share* by Parinoush Saniee and *Banat al-Riyadh* by Rajaa Alsanea. *Journal of Comparative Literature Studies*, 3, pp.81-102. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22126/jccl.2019.2348.1697>
- Anoushirvani, A. (2010). The necessity of comparative literature in Iran. *Comparative Literature Special Issue*, 1(1). (In Persian)
- Chesler, P. (2010). *Woman against woman: The unspoken truths about relationships among women*, Translated by; S. Aghili & F. Hemmati, 2nd edition. Tehran: Nashr-e Liosa. (In Persian)
- Chesler, P. (2023). *Letters to a young feminist*. Translated by; M. Arjmandi, Tehran: Moein Publications. (In Persian)
- Daqqaq, O., Al-Talawi, M. N., & Mabrouk, M. A. (1997). *Features of modern prose and its arts*, 1st ed. Beirut: Dar Al-Awza'i Publishing and Distribution Center. (In Arabic)

- Hedayatzadeh, M. S. (2018). *Islamic feminism: An analysis and evaluation of its intellectual currents* (Doctoral dissertation). Supervised by S. Pirouzfard, Faculty of Theology and Islamic Studies, Ferdowsi University of Mashhad. (In Persian)
- de Beauvoir, S. (2020). *The Second Sex*, Translated by; Q. Sanavi, 2(16). Tehran: Toos Publications. (In Persian)
- Estif, A. (2016). *Comparative literature in the Arab world*, Translated and supervised by; H. Rasouli. Tehran: Shahid Beheshti University Press. (In Persian)
- Fadl, S. (2002). *Methods of contemporary criticism and its terminology*, 1st edition. Cairo: Merit Publishing and Information. (In Arabic)
- Giddens, A. (2017). *Sociology of Gender*, Translated by; K. Baghai. Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Goldstein, Leslie F. (1982) "Early Feminist Themes in French Utopian Socialism: The st.Simonians and Fourier". *Journal of the History of Idea*. 43(1). 108-91
- Hatamizadeh, S. (2024). *Examining the status of women and feminist thinkers*(1st ed.). Tehran: Nashr-e Mehrab. (In Persian)
- Karami Ghahi, M. T., & Kheiridoust Langaroudi, Z. (2020). *Women, feminism and economics* (1st ed.). Tehran: Imam Sadegh University Press. (In Persian)
- kelly, E. (1988) *Surviving Sexual Violence*, Cambridge: Polity.
- Lodge, D., Watt, I., & Daiches, D. (2010). *Theories of the novel: From realism to postmodernism*, Translated by; H. Payandeh, 2nd edition, Tehran: Niloufar Publications. (In Persian)
- Lukács, G. (2013). *The theory of the novel*, Translated by; H. Mortazavi, 1st edition. Tehran: Ashian Publications. (In Persian)
- Mahouzi, Z., Balavi, R., & Zarei, N. (2020). Analysis of the identity crisis of women under ISIS in the novel *Al-Kafira* based on Erikson's theory. *Sociology of Art and Literature*, 2, 243–264. (In Persian) Doi: 10.22059/jsal.2021.81068
- Mill, J. S. (1998). *The subjection of women*, Translated by; A. Tabatabaei, 1st edition. Tehran: Hermes Publications. (In Persian)
- Moghaddam, S. (2009). *Schools of comparative literature*. *Comparative Literature Studies*, Vol. 12. (In Persian)
- Mosteghanemi, A. (2012). *Al-aswad yaliq biki*. Beirut: Naufal Publications. (In Arabic)
- Mosteghanemi, A. (2022). *Black suits you*. Translated by; M. Hammadi, 2nd edition. Tehran: Hirmand Publications. (In Persian)
- Najafi, A. (1972). What is comparative literature? *Journal of Education (Ta'lim va Tarbiat)*, 41(7), pp.435–448. (In Persian)
- Najati, H., Balavi, R., & Khazri, A. (2021). Feminist criticism of the novels *Banat al-Riyadh* by Rajaa Alsanea and *We Get Used to* by Zoya Pirzad. *World Contemporary Literature Studies*, 1, pp.192–215. (In Persian) Doi: 10.22059/jor.2019.264609.1739
- Pirzad, Z. (2022). *I turn off the lights*, 115th edition. Tehran: Markaz Publications. (In Persian)
- Sarsé, M. R. (2006). *History of feminism* (A. Ahmadi, Trans.). Tehran: Roshangaran and Women Studies Publications. (In Persian)

- Saeed Arsi, I., & Salehi, P. (2013). Sociology of the novel: A study of “The Missing Soluch” by Mahmoud Dowlatabadi, 1st edition. Tehran: Bahman Barna. (In Persian)
- Selden, R., & Widdowson, P. (2008). A reader’s guide to contemporary literary theory, Translated by; A. Mokhber. Tehran: Tarh Publications. (In Persian)
- Stoker, B. (2021). Philosophy of the novel (Y. PourEsmail, Translated by; 1st edition, Tehran: Nashr-e Lega. (In Persian)
- Tong, R. (2021). Feminist thought: A more comprehensive introduction to feminist theories, Translated by; M. Najm Iraqi, 9th Edition. Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Zarafa, M. (2007). Sociology of fictional literature: The novel and social reality, Translated by; N. Parvin. Tehran: Sokhan Publications. (In Persian)

تجليات النسوية في روايتي الأسود يليق بك لأحلام مستغانمي و چراغها را من خاموش می كنم لزويا بيرزاد

سيد مهدي نوري كينقاني^١ | نفيسه دلقندي^{٢*} | بلاسم محسني^٣

١. أستاذ مشارك، فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الإلهيات والمعارف الإسلامية، جامعة حكيم سبزواري، سبزوار، إيران.

العنوان الإلكتروني: sm.nori@hsu.ac.ir

٢. طالبة دكتوراه في اللغة العربية وآدابها، كلية الإلهيات والمعارف الإسلامية، جامعة حكيم سبزواري، سبزوار، إيران.

العنوان الإلكتروني: hosseini_201289@yahoo.com

٣. الكاتب المسؤول، أستاذ مساعد بقسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة فردوسي مشهد، مشهد، إيران.

العنوان الإلكتروني: mohseni@um.ac.ir

الملخص

معلومات المقال

رواية/الأسود يليق بك لأحلام مستغانمي ورواية چراغها را من خاموش می كنم لزويا بيرزاد، وهما من الروايات ما بعد الحداثية، تحكيان حياة نساء وقعن ضحية للإهمال في فضاء أبوي، فتهلكن حصرة على حياة لم يعشنها. تتبلور أهمية هذه الدراسة وضرورتها من كون كلتا الروائيتين تصوران بشكل جلي الظلم الواقع على النساء، مما يجعلهما صالحتين للتحليل من منظور نسوي. تخدف هذه الدراسة، التي أجريت بأسلوب تحليل المحتوى، إلى كشف الدلالات البارزة للسلطة الأبوية والكراهية تجاه النساء فيها، وبيان تأثير المعايير الأبوية في تشكيل شخصيات الروائيتين، وإبراز ملامح محاولات النساء لإحياء القيم النسوية في مجتمعي الجزائر وإيران. تشير نتائج الدراسة إلى أن أبرز تجليات النسوية في هاتين الروائيتين تتمثل في: عدم المساواة بين الجنسين وإباحة شتى أنواع العنف ضد النساء من قبل الرجال، والزواج بوصفه إنجازاً مهماً بالنسبة للمرأة، ومشاركة النساء الفاعلة في الساحات السياسية، والمواجهة والتنافس بين النساء أنفسهن. ونلاحظ على التوالي في التجلي الأول: العنف النفسي الذي يمارسه الرجال تجاه النساء، وفي الثاني: الاستسلام الكامل من قبل النساء للرجال على أمل تحقيق الزواج، وفي الثالث: انتفاض النساء من أجل استرداد حقوقهن، وفي الرابع: دفاع النساء عن معايير المجتمع الأبوي نتيجة تنافسهن ومواجهتهن مع بعضهن البعض.

نوع المقال: مقالة محكمة

الوصول: ١٤٤٧/٠٢/١٦

التنقيح و المراجعة: ١٤٤٧/١١/١٩

القبول: ١٤٤٧/١١/٢٤

النشر: ١٤٤٨/٠١/٠٧

الكلمات الدلالية:

الأدب المقارن

النسوية

الرواية المعاصرة

الأسود يليق بك

چراغها را من خاموش می كنم.

الإحالة: نوري كينقاني، سيد مهدي؛ دلقندي، نفيسه؛ محسني، بلاسم (١٤٤٨). تجليات النسوية في روايتي الأسود يليق بك لأحلام مستغانمي و چراغها را من خاموش می كنم لزويا بيرزاد. *بحوث في الأدب المقارن*، ١٦ (٢)، ١٥٩-١٨٥.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي

DOI: 10.22126/jccl.2026.12506.2717